

17. ДАЗО. – Ф. Ф-201. – Оп. 1. – Спр. 5.
18. Urry J. The Cost of Community: the Founding and Economic Management of the Russian Mennonite Commonwealth before 1914 // JMS. – 1992. – Volume 10. – P. 22-55.
19. The Story of Bethania. Founded by the Mennonite Benevolent Society. – Winnipeg, Manitoba, 1996.
20. Friesen P.M. The Mennonite Brotherhood in Russia (1789 – 1910). – Fresno, California, 1978.
21. ДАЗО. – Ф-201. – Оп. 1. – Спр. 2.
22. Санаторий “Александрбад”. Акционерное общество на Днепре, бл. г. Александровска. – М., б.г. – 32 с.
23. ДАЗО. – Ф-24. – Оп. 1. – Спр. 487.

Summary

The article is dedicated to the problem of health services in Mennonite colonies during 1789 – 1917. Two stages of creation of health services in Mennonite villages are allocated by author. At the first stage, in the end of the XVIII century – in the 70-s of the XIX century, the families solved a problem of obtaining a medical aid by their own. The second stage of development of health services began in the 80-s of the XIX century, after revising the ratio of a community to this problem, when the communal and private hospitals of colonies were established.

В. А. Добровольська

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ–ЖІНОК ПІВДНЯ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Пріоритетною сферою соціально-економічного та культурного розвитку Української держави є освіта. Національні системи та моделі освіти розвиваються під впливом певних історичних, політичних і соціальних умов. Розвиток і реформування системи освіти України значною мірою визначаються сучасними міжнародними педагогічними стандартами. Оновлюється роль вчителя, як примножувача культурної спадщини, творця умов для саморозвитку і самонавчання дітей, висококваліфікованого фахівця, який володіє значним арсеналом інноваційних технологій організації навчально-виховного процесу. Підготовка вчителів – важлива складова державної освітньої політики. Саме тому вивчення досвіду підготовки педагогів на Півдні України у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття є корисним. В умовах реалізації гендерної політики питання забезпечення шкіл вчителями жіночої статі викликає інтерес.

В історіографії зазначеній проблемі приділено недостатньо уваги. Радянські дослідники подають як загальну характеристику системи дореволюційної освіти взагалі, так і педагогічної зокрема [1; 2]. Але при цьому окремо не розглядають процес навчання і виховання дівчат. Українська дослідниця О.Аніщенко висвітлює питання розвитку професійної освіти жінок України, у тому числі й педагогічної [7]. Інші сучасні дослідники, розглядаючи процес створення та розвитку системи освіти українських губерній, побіжно торкаються й сторінок історії педагогічних шкіл [21; 27]. Про юридичне, матеріальне, соціальне становище освітян України другої половини ХІХ – початку ХХ століття йде мова у статті В.Молчанова [23]. Метою дослідження є висвітлення питання діяльності освітніх закладів для підготовки вчителів жіночої статі Півдня України (Катеринославської, Таврійської, Херсонської губерній) у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття, розкриття особливостей матеріального і соціального становища вчителів, рівня їх професійної підготовки.

У другій половині ХІХ століття в результаті проведення демократичних реформ 1860-70-х років відбувалося залучення жіноцтва до виробництва – суспільного та промислового. Представниці жіночої статі ставали повноцінними працівниками різних сфер економічної діяльності, що забезпечувало їм фінансову незалежність від чоловіка або батька.

Царський уряд під впливом цих об'єктивних передумов починає створювати законодавчу базу системи жіночої професійної освіти. Так, у 1900 році при відділенні наукового комітету з технічної та професійної освіти Міністерства народної освіти був створений спеціальний відділ для керівництва жіночими професійними навчальними закладами [1, с. 322].

Однією з головних проблем системи освіти була проблема підготовки вчительських кадрів для народної школи. Діяльність жінок вже не обмежується службою в якості домашніх вчительок, як це було в першій половині ХІХ століття, їх прилучають до педагогічної роботи в народних школах. Вчительок для початкової школи стали готувати жіночі гімназії, інститути шляхетних дівчат, єпархіальні жіночі училища, вчительські семінарії, церковно-вчительські та другокласні вчительські школи, курси та ін. [2, с. 97].

Підготовка вчителів знаходилася головним чином у підпорядкуванні Міністерства народної освіти (далі МНО), Синоду і Відомства установ імператриці Марії. У 1870 році було видано “Положення про вчительські семінарії”, відповідно до якого зазначені школи почали засновувати уряд і

земства. Ці заклади були чоловічими і жіночими. На Півдні України у зазначений період працювали тільки чоловічі вчительські семінарії - у Херсоні та Новому Бузі [3, с. 1-2].

Частково потребу в народних вчителів задовольняли церковно-вчительські школи, що відкривалися Синодом. Так, в 1908 році працювало 18 церковно-вчительських шкіл (з них шість – жіночих), що готували протягом трьох років кадри для церковнопарафіяльних училищ [2, с. 107].

Церковно-вчительські школи мали загальноосвітню програму, з курсу якої були виключені іноземні мови й тригонометрія. Це робилося для того, щоб випускники не могли продовжити навчання в вищій школі та почали працювати за обраною спеціальністю. До цих шкіл приймали осіб 15-18 років, які могли сплачувати за навчання 80 крб. за рік. У навчальних планах помітною була доля предметів релігійного циклу: закон Божий, церковна історія, церковнослов'янська мова, церковний спів з регентоведенням. Якісною була педагогічна і ремісничка підготовка (педагогіка, дидактика, гігієна, іконопис, методика різних дисциплін, окремі ремесла) [2, с. 107].

Для підготовки вчителів шкіл грамоти почали відкривати жіночі другокласні вчительські школи із терміном навчання один-три роки ("Положення про другокласні вчительські школи" 1905 року). У Катеринославській губернії працювало вісім таких шкіл, лише одна з яких була жіночою [4, с.39].

До цих закладів приймали учнів 13-17 років з освітою в обсязі однокласної школи [5, с.189]. Учні вивчали закон Божий, російську і церковнослов'янську мови, дидактику, арифметику, церковний спів, географію, історію, додатково – музику, сільське господарство, іконопис [4, с.40; 6, с.537]. Плата за навчання – 50 крб. за рік. Зазначені школи забезпечували своїм вихованцям елементарний рівень освіти, що дозволяло за короткий час і за невеликих капіталовкладень з боку держави підготувати вчителів для народної школи.

З 1879 року створювалися педагогічні класи і курси при інститутах шляхетних дівчат і жіночих церковнопарафіяльних училищах, випускниці яких отримували атестат на звання домашньої вчительки. "Положення про педагогічні класи" 1874 року проголосило створення додаткового педагогічного класу в гімназіях та прогімназіях. За повелінням імператора у 1881 році дівчатам, які закінчили курс прогімназій і 4-х нижчих класів гімназій, надавались права на звання "початкових учительок" [7, с. 33].

Доля цих вчительок була помітною серед представників педагогічних закладів. Так, у 1908 році у Катеринославській губернії 228 вакантних посад педагогів були заміщені за рахунок випускників: жіночих гімназій та інститутів (70 чоловік); учительських семінарій (69); осіб, що отримали вчительське свідоцтво в результаті іспиту (51); випускниць епархіальних жіночих училищ (25), випускників інших педагогічних закладів (13) [8, арк. 45 зв.].

Здобути педагогічну освіту можна було шляхом педагогічного екстернату, склавши спеціальний іспит при університетах чи інших навчальних установах ("Правила і програми спеціальних випробувань на звання вчителя початкового училища, затверджені МНО 20 березня 1896 року") [9, арк.38].

На іспити при університетах для здобуття звання вчительки гімназії допускалися жінки, які прослухали навчальний курс обраного факультету у якості сторонніх слухачок протягом 4-5 років. Вони складали іспити з російської мови, математики, фізики, латинської мови та однієї з нових мов у обсязі курсу чоловічих гімназій [10, арк. 143 зв, 238]. Навчальний курс жіночих гімназій, епархіальних училищ за обсягом значно поступався курсу чоловічих гімназій, тому ці іспити були важкими.

Вчителями початкових шкіл та домашніми вчителями могли стати освічені люди, які витримували при багатокласних училищах іспити з закону Божого, російської мови, арифметики, історії, географії, чистописання [11, арк. 1; 9, арк. 38-40 зв.; 12, арк.68 зв.-69].

Значну кількість вчителів давали короткострокові педагогічні курси. У 1900 році МНО створило "Правила про однорічні курси для підготовки вчителів і вчительок початкових училищ", у 1907 – у зв'язку із обговоренням питання про введення загальної освіти – "Правила про дворічні та трирічні педагогічні курси" [13].

Яскравим прикладом діяльності таких педагогічних курсів було функціонування спочатку однорічних, а з 1910-1911 н.р. – дворічних педагогічних курсів для підготовки вчителів початкових училищ при Сімферопольському п'ятикласному міському училищі. Абітурієнти повинні були мати 16 років, освіту не нижче курсу міських за Положенням 1872 року училищ. Довгий час дівчатам був закритий шлях на курси, а допущені вони були лише при перетворенні курсів у дворічні.

Навчальний план дворічних педкурсів при Сімферопольському п'ятикласному міському училищі передбачав розподіл дисциплін на теоретичні й практичні. Теоретичні дисципліни поділялися на загальноосвітні (закон Божий, церковнослов'янська мова, російська мова, теорія словесності, історія російської літератури, математика, історія, географія, фізика, природознавство, малювання, спів) та спеціальні (психологія, логіка, педагогіка, дидактика, училищеведення, гігієна, сільське господарство, методика викладання різних предметів) [12, арк.84]. Практичні заняття передбачали проведення уроків із різних дисциплін.

Курси утримувалися на кошти МНО – 2 000 крб., з другого року – 3 600 крб. за рік. Допомога держави дозволяла проводити безкоштовне навчання, найбідніші учні отримували з коштів МНО субсидії 50-100 крб. за рік за умови після закінчення курсів проробити на посаді вчителя не менше

двох років [12, арк. 66-68 зв.]. Завідування школою покладалося на вчителя-інспектора Сімферопольського п'ятикласного міського училища.

Царський уряд сприяв відкриттю не тільки постійних педагогічних курсів, але й тимчасових. У 1875 році МНО створило "Правила про тимчасові педагогічні курси для вчителів і вчительок початкових народних училищ", метою яких було ознайомлювати педагогів з методикою викладання і вдосконалення їх знань із окремих предметів.

У Херсоні щорічно проводилися для осіб обох статей літні регентські курси, що працювали при місцевому музичному училищі імператорського Російського музичного товариства [14]. Навчання тривало протягом чотирьох місяців, плата - 24 крб. за весь курс. Програма відповідала навчальному плану регентського класу придворно-вокальної капели. На іспит вимагалось представити самостійний власний твір для хору (духовного й світського).

Підвищенню вчительської кваліфікації, посиленню обміну досвідом сприяло проведення курсів не тільки на місцевому рівні, але й державному. Так, влітку 1901 року в Петербурзі для вчителів всіх регіонів працювали короткострокові курси з домоведення і кулінарної справи, наступного року – з методики викладання рукоділля для вчительок з платою 15 крб. за курс [15, арк. 2; 16, арк.194].

Земства не тільки фінансували відрядження народних вчителів на столичні курси, але й організовували більш доступні курси на території своїх губерній. Так, згадаємо деякі літні курси: церковного співу і псалмодичного читання для вчителів обох статей (Сімферополь, 1910), ручної праці й плетіння кошиків для земських вчителів (Херсонський повіт, 1902), садівництва для земських вчителів Таврійської губернії (Сімферопольський повіт, 1902) [17, арк.100]. На відміну від цих вузькоспеціальних курсів, загальноосвітній характер мали щорічні курси, створені Катеринославською земською управою для вчителів і вчительок народних шкіл під керівництвом професора вищого гірничого училища В.Курилова [18, арк. 202-202 зв.; 19, с. 33].

Якщо у дореформеній школі вчителів жіночої статі не було, то вже на початку ХХ століття для Півдня України характерним було швидке зростання чисельності жінок-учителів у початкових навчальних закладах внаслідок ефективної роботи мережі педагогічних шкіл [20]. У губерніях Одеського навчального округу в 1894 році жінки становили 29,6% від загальної кількості вчителів у сільських училищах, а в 1911 році – вже 42,9% [21, с.97].

Якою ж була роль вчителя у тогочасному суспільстві? Розглянемо матеріальне і соціальне становище вчителів, їх освітній рівень. Відношення до вчителів було неоднозначним. Держава, з одного боку, розуміла необхідність підтримки їх в матеріальному плані, з іншого – недостатньо працювала у цьому напрямку. Найбільш нестабільним було матеріальне становище вчителів початкової школи. Протягом першого десятиліття зарплата коливалася від 50 до 600 крб. за рік в залежності від засобів утримання школи, педагогічного стажу, посади вчителів, навантаження. Від земства педагоги отримували прибавку (50-75 крб.) за вислугу років [22, с.35]. Законом від 3 травня 1908 р. було встановлено норму окладу народних учителів, нижньою межею зарплати було 360 крб. за рік [23].

Середня заробітна плата вчительського персоналу вищих початкових училищ Херсонської губернії дорівнювала приблизно 450 крб. за рік, однокласних міністерських шкіл – 350-400, міських – 300-420, земських – 300-350, однокласних церковнопарафіяльних, шкіл грамоти – 250-350 крб. [24, с.216-218; 25, арк.123-182 зв.; 26, с. 291-292]. Про низький рівень заробітної плати вчителів свідчать такі дані: мебльована кімната у Миколаєві здавалася за 12-15 крб. за місяць, дрова для опалення кімнати коштували 32-27 крб. за сажень (213,36 см) [27, с.11].

Матеріальне становище вчителів середньої школи було набагато кращим, ніж народних учителів, їх істотною перевагою була наявність службових і пенсійних прав. На початку ХХ століття при оплаті вчителів були введені чотири розряди залежно від вислуги років. Зарплата педагогічного персоналу урядових середніх навчальних закладів у 1903 році коливалася від 840 крб. (п'ятилітній стаж) до 1 260 крб. за рік і вище (15-25 років стажу). За додаткові уроки сплачували від 33 до 70 крб. [28, арк.4].

У 1905 році МНО видало розпорядження про збільшення зарплати вчительському персоналу урядових шкіл на 20% до поурочної плати, крім керівників школи, голів педагогічних рад, пенсіонерів, класних наглядчочок [29, арк.7]. Але ці заходи суттєво не змінили становище вчителів. Вони змушені були знаходити додаткові джерела заробітку: завідувати бібліотекою, вести курси для дорослих, займатися статистикою, сільським господарством та ін. Вчителі з середньою освітою, випускниці педагогічних класів гімназій (яких називали "педагогічки") покращували своє матеріальне становище, даючи приватні уроки.

У вищій школі грошове утримання викладачів було набагато вищим. Зарплату педагогічному персоналу вищих жіночих курсів призначала педагогічна рада, тому зарплата викладачів Одеських вищих медичних жіночих курсів за лекції у 1910 р. коливалася від 400 до 2 200 крб. за рік в залежності від наукового статусу викладача та його навантаження [30, арк.1-16].

У зв'язку із необхідністю підвищення авторитету вчительської праці та матеріального утримання великої кількості вчителів-пенсіонерів, з 1 січня 1901 року при МНО засновано пенсійну касу для народних вчителів і вчительок, вступ до якої був добровільним. Із зарплати педагогічного персоналу жіночих гімназій проводилися 6% відрахування до пенсійного капіталу (Закон 10 червня 1900 р.)

[31, арк.26]. Право на пенсію давали 15 платних років участі в касі. Розмір пенсії був нижчим за зарплату – від 64 до 275 руб. за рік [23].

Небагато вчителів отримували пенсію, бо не витримували довго на педагогічній ниві. Тривалість служби народних вчителів Херсонської губернії була нерівномірною: 1-5 років (48,1% вчителів), 5-10 років (22,3%), 10-15 (11,3%), а від 25 років і вище – лише 5 % [24, с.212; 32, с.767]. Причинами цього були: зміна професії, заміжжя, смертність внаслідок поганого матеріального становища, відсутність гарантії на пенсійне забезпечення, політична безправність вчителів.

Соціальний склад учительок початкових шкіл Херсонської губернії у 1905 році був таким: дворяни і чиновники – 26,1%, міщани – 21,9, духовенство – 17,5%, купці – 13,1%, селяни – 10,1%, інші – 11,3 [24, с.202]. Чоловіки-педагоги за походженням були переважно із селян, міщан і духовенства. Отже, представниці вищих і середніх станів суспільства мали фінансову можливість отримати середню освіту, що цілком вистачало для викладання у початковій школі.

Освітній рівень народних вчительок Херсонської губернії характеризувався наступними даними: вузи закінчили 3,4% вчительок, гімназії – 56%; прогімназії – 6,8%, епархіальні училища – 10,8%, педагогічні курси – 2%, отримали свідоцтво на звання вчителя – 12,9% та ін. [24, с.208-209]. Серед вчителів початкових шкіл абсолютна більшість мала загальну середню освіту, що вказує на плідну роботу жіночих гімназій у справі підготовки вчителів.

У свою чергу, жіночі гімназії, як правило, мали незначні матеріальні кошти, тому користувалися педагогічним персоналом чоловічих середніх і вищих навчальних закладів [33, арк.4-5 зв.; 34, арк.7-8]. Вчительки жіночих інститутів, гімназій і прогімназій мали переважно середню освіту, викладачі професійних шкіл – середню та спеціальну підготовку. Так, у 1909 році у приватній безкоштовній жіночій профшколі вчительки А.Машковцевої (м. Сімферополь) працювало вчительок з вищою освітою – 2, спеціальною підготовкою – 8, середньою та початковою освітою – 2 [35, арк. 2].

Таким чином, у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття на Півдні України вчителів готували вчительські семінарії, церковно-вчительські та другокласні вчительські школи, педагогічні класи і курси при жіночих епархіальних училищах, гімназіях, багатокласних міських училищах. Ці школи сприяли активному залученню жіноцтва до суспільного і промислового виробництва, розвитку освітнього рівня і підвищенню їх ролі у суспільстві. Але так і не відбулося зрівняння в правах з чоловіками, що виявлялося в оплаті праці, обмеженому виборі професійної діяльності, освіти. Утримувалися школи в основному за рахунок приватної та громадської ініціативи, відчували брак урядової допомоги, і не могли швидко забезпечити країну кадрами.

Джерела та література

1. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (Х – початок ХХ століття): Нариси / М.Д. Ярмаченко (відп. ред.), Н.П. Калениченко, С.І. Гончаренко та ін. – К., 1991.
2. Паначин Ф.Г. Педагогическое образование в России: (Историко-педагогические очерки). – М., 1979.
3. Ведомость о числе учебных заведений и учащихся в Херсонской губернии за 1901 год // Государственный архив Херсонской области. Херсонское губернское земство. – Б.м., 1902.
4. Отчет о состоянии церковных школ Екатеринославской епархии в учебно-воспитательном отношении за 1909-1910 уч. год // Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1911. – №2.
5. От Совета Демидовской второклассной учительской церковной школы Тираспольского уезда Херсонской губернии // Херсонские епархиальные ведомости. – 1905. – № 12.
6. Отчет о состоянии церковных школ Херсонской епархии за 1902/3 уч. год // Херсонские епархиальные ведомости. – 1905. – № 17.
7. Аніщенко О.В. Розвиток професійної освіти жінок в Україні (II половина ХІХ – початок ХХ століття): Дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 2000.
8. Государственный архив Одесской области (далі ДАОО). – Ф.42. – Оп.35. – Спр.1335. – Арк. 45 зв.
9. Государственный архив Запорізької області (далі ДАЗО). – Ф.77. – Оп.1. – Спр.66. – Арк. 38-40 зв.
10. Центральный государственный исторический архив Украины, м. Київ (далі ЦДІАК). – Ф.707. – Оп.294. – Спр.25. – Арк.143 зв, 238.
11. Государственный архив Николаевской области (далі ДАМО). – Ф.216. – Оп.1. – Спр.3969. – Арк.1.
12. Государственный архив при Раді Міністрів Автономной Республики Крым (далі ДААРК). – Ф.212. – Оп.1. – Спр.193. – Арк.66-84.
13. Новые правила о педагогических курсах для подготовки учителей // Родной край. – 1907. – 15 августа.
14. Регентско-учительские курсы при Херсонском музыкальном училище // Родной край. – 1910. – 28 апреля.
15. ДААРК. – Ф.212. – Оп.1. – Спр.61. – Арк. 2.
16. ДААРК. – Ф.100. – Оп.1. – Спр.2309. – Арк. 194.
17. ДААРК. – Ф.212. – Оп.1. – Спр.60. – Арк.100.
18. Государственный архив Дніпропетровської області (далі ДАДО). – Ф.11. – Оп.1. – Спр.447. – Арк. 202-202 зв.
19. Отчет об общеобразовательных курсах для народных учителей и учительниц Екатеринославской губернии летом 1904 г. – Екатеринослав, 1904.
20. Учебное дело // Южный курьер. – 1907. – 4 августа.

21. Драч О.О. Розвиток початкової освіти в Україні (1861 – 1917 рр.): Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – Х., 2001.
22. Деятельность земства в Херсонском уезде за 50-летие 1864 – 1913 гг. – Херсон, 1913.
23. Молчанов В. Добробут освітян в Україні у XIX – на початку XX ст. // Історія України. – 2005. – № 11 (безрезень).
24. Народное образование в Херсонской губернии за 1905 г. с очерком грамотности населения губернии по данным всеобщей переписи 1897 года. – Херсон, 1907.
25. ДАМО. – Ф.240. – Оп.1. – Спр.45. – Арк.123-182 зв.
26. По делам церковно-приходских училищ // Херсонские епархиальные ведомости. – 1905. – №16.
27. Освіта на Миколаївщині у XIX – XX століттях. Історичні нариси / А.І. Олійник, І.С. Павлик, В.Д. Будак та ін. – Миколаїв, 1997.
28. ДАМО. – Ф.116. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.4.
29. ДААРК. – Ф.623. – Оп.2. – Спр.15. – Арк.7.
30. ДАОО. – Ф.62. – Оп.1. – Спр.1622. – Арк. 1-16.
31. ДАЗО. – Ф.4. – Оп.1. – Спр.36. – Арк.26.
32. Отчет о состоянии церковно-приходских школ и школ грамоты Херсонской епархии в учебно-воспитательном отношении за 1900-1901 уч. год // Херсонские епархиальные ведомости. – 1901. – №22.
33. ДАМО. – Ф.117. – Оп.1. – Спр.1. – Арк.4-5 зв.
34. ДААРК. – Ф.153. – Оп.1. – Спр.10. – Арк.7-8.
35. ДААРК. – Ф.212. – Оп.1. – Спр.179. – Арк.2.

Summary

The article highlights the problem of female teachers' preparation in South Ukraine province in second part of XIX- early XX century. The author analyzes system of educational institutions for teachers' preparation, exposes the issue of teachers' financial and social situation, the level of their professional competence.

О. В. Кульчицька

ПІВДЕННІ ЯХТ-КЛУБИ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Протягом ХІХ-ХХ століть були організовані яхт-клуби в багатьох державах світу. Цей процес не обминув і південні землі України. Будівництво військових вітрильних кораблів підштовхувало морських офіцерів Чорноморського флоту до занять на веслувальних і вітрильних човнах.

Нажаль це питання в історичній науці належить до числа маловивчених, хоча певні напрацювання все таки існують. Так, розвитку та діяльності окремих яхт-клубів присвятили свої публікації і праці Б.Аров, М.Б.Козир, А.Ф.Кисельов, А.Скачек [1-3]. Цікавий матеріал з історії існування миколаївського яхт-клубу зібрав М.Терновський [4-5]. Однак вказані дослідники зупинилися лише на краєзнавчому аспекті, виклавши основні віхи виникнення, становлення та розвитку яхт-клубів окремих міст Півдня України. Проте, згадана проблема потребує більш широкого, принаймні регіонального висвітлення, на що й звернула увагу автор даної статті.

Аналіз Статутів досліджуваних об'єднань кінця ХІХ – початку ХХ ст., затверджених морським міністерством Росії та їх звітів за різні роки дають підставу стверджувати, що південні яхт-клуби належали до громадських організацій фізкультурно-спортивного типу. Склад керівних органів яхт-клубів, що діяли на Півдні України наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть, був схожий на той, який існував у товариствах Російської імперії. Очолював товариство голова ради або правління. Кількість товаришів (заступників) голови коливалась від 1 до 3. Всі посади в основному були виборні, робота велась на звичайному ентузіазмі і не оплачувалась. Зазвичай до ради або правління товариства, крім голови, заступників і членів ради, входили скарбник і секретар. Існували ці не державні утворення виключно за рахунок одноразових та щорічних внесків дійсних членів яхт-клубу, та жертвувань благодійників.

Перший на півдні яхт-клуб виник в Одесі 12 вересня 1875 р. Його командором був контр-адмірал М.М.Чихачов, який пізніше управляв морським міністерством. До списку членів-засновників входило 30 чоловік, серед яких були такі поважні особи, як Одеський градоначальник М.І.Бухарін, міський голова М.О.Новосельський, відомий громадський діяч і меценат Г.Г.Маразли, генеральний консул Великобританії Г.Е.Станлей, віце-консул Великобританії В.Г.Гент, предводитель дворянства Херсонської губернії колекціонер і благодійник І.І.Курис [3, с.5].

При відкритті яхт-клубу в його розпорядженні було лише 4 яхти, проте з розвитком його діяльності зростала як кількість членів, так і кількість суден. Так, у 1897 р. товариство нараховувало у своєму середовищі 9 почесних, 75 дійсних і 3 членів-змагальників. Серед суден у цьому ж році було 13 яхт, 1 парове судно, 6 веслових, 10 двійок, гічок і катерів при яхтах. 14 квітня 1895р. при Чорно-